

סימן סח

בענין כיבוד
ואת

לידידי א' הרב רבי משה זאב נ"י הגאב"ד דק"ק
ביאליסטאק

ב"ע"ד שאלתו בעסק צוואת אס שהוא נגד צוואת האב
איך יעשה הבן.

לעוצם טרדותי להשיב בדברים הנוגעים לדינא, לא
הי' אפשרי להשיב מיד, (א) ושאלת רומ"פ
אינה נחוצה כ"כ למשובה, למה דקיי"ל דאין כופין על

בחתיכה שבלעה האיסור מקודם כזה אמרינן דנגשרה באיסורה
דלא נקח ממנה האיסור, אבל הכא הא הי' החתיכה תחילה זון
ולא נבלע בחתיכה עד הבישול, ובשעת הבישול הי' ס' החתיכה
עצמה ג"כ מותרת להחלב מתפשט בשוה, דהא מה"ט כתב
הרשב"א דלא יוציאנה תחילה דכל זמן שהיא בקדירה לא נאסרה
החתיכה, וא"כ במה יאסר אח"כ כשיוציאנה וע"כ רק כיון דהחלב
עדיין בעין אסור אז להחתיכה וכמ"ש הטור בסוף, אבל בלא"ה
גם להרשב"א הי' מותר ואינו מולה כלל כדינא דלעיל, והניח
כנ"ע. כן נראה לענ"ד. ידידו

עקיבא בן מ"ו רבי משה גינו

תשרי תשס"ז

תשרי תשס"ז

ביאורים

בעין שפיר תיאסר (ו"ל הטור, "ומכל מקום יש לחלק אף על פי
שחתיכה שבלעה איסור מתבטל האיסור שבה בששים ואינו אסור
עוד, חתיכה שהחלב שבה הוא בעין אינו מתבטל ואף על פי שיש
ששים כנגדו הוא חוזר ואוסר" עכ"ל). אבל טוען רבינו, דע"כ כבר
צריך לפרש כך בכוונת הרשב"א ג"כ.

וא"כ הרי אין דין שני של הרשב"א זה תלוי בדין הראשון של
הרשב"א, וצ"ע בהטור שהבין שהרשב"א כתב זה לשיטתו כנ"ל.
והניח רבינו זה בצ"ע.

ס' ס"ח א. הרב רבי משה זאב נ"י הגאב"ד דק"ק ביאליסטאק.
בעל שו"ת אגודת אוזב.

ב. ד"ה ע"ד שאלתו וכו'. השאלה מבוארת להלן בר"ה ומה
שכתב וכו', והוא על דבר צוואת אב (שיעשה הבן לאחר מותו) שהי'
ברבר שיש בו חסרון כים, וצוואת האם שהי' נגד צוואת האב לא
היתה בו חסרון כים. [ולכאורה ר"ל כגון שצוה האב שיוציא הבן
ממנו (של הבן) ברבר פלוני, והאם צוה לו שלא להוציא ממנו על
זה. וזהו שצוואת האב הוא ברבר שיש בו חסרון כים וצוואת האם
שאמרה להיפך שלא להוציא ממנו על זה הוא צוואת שאין בו חסרון
כים. ורצה הרב השואל לחדש, שאף דבעלמא קיי"ל דכיבוד אב
קודם לכיבוד אם, הכא כיון דפטור הוא מכיבוד האב, דקיי"ל דכיבוד
אב משל אב (קידושין ל"ב ע"א ויו"ד ס' רמ"א ס"ה, דהיינו
שמאכילו ושמשקדו וכו' מממנו של האב ולא מחויב לכבדו ממנו
של עצמו של הבן), א"כ "חייב" הוא לציית לצוואת האם, דאין כאן
מצות כיבוד אב כנ"ל וממילא נשאר רק חיוב כיבוד אם. וע"ז השיבו
רבינו בסמך, דאף דפטור הוא מזה מכיבוד האב, וודאי שאין איסור
להבן לעשות כרצון אמו, מ"מ אינו "חייב" לעשות בדוקא כצוואת
האם אלא הברירה בידו לעשות או כצוואת האב או כצוואת האם,
וכמו שיבאר רבינו נימוקו].

דבהא אמרינן שאין החתיכה פולטת לגמרי לעולם, ולעולם החתיכה
עצמה אף אחר ביטול בס' נשארת באיסור. אבל הכא, איירי
כשהחלב הי' על החתיכה מעיקרא בצונן, והיינו דמתחילה לא נבלע
בהחתיכה, רק דבבישולו בקדירה נבלע הוא בשוה בכל הקדירה
ונתבטל האיסור, אבל בהא שפיר יש להתיר אף החתיכה עצמה כיון
שלא נבלע בהחתיכה מעיקרא לבד. ואין שייכות בין דברי הרשב"א
השניים להראשונים. ואדרבה בכלל צ"ע בדברי הרשב"א השניים.

וע"כ צ"ל דדין השני קאי כשאחר הבישול נשאר החלב בעין
על החתיכה. ובוה נחא דברי הרשב"א שעדיין יכול לאסור החלב
שבעין את החתיכה או את הקדירה אם יפתות מששים כנגדו כשהוא
עודו רותח.

ומוכח דבהכי איירי הרשב"א בדין השני, דהרי כתב הרשב"א
שלא יוציא החתיכה הראשונה כשהוא רותח משום דיאסר החלב
אותו אם יוציאה משאר הקדירה שיש שם ס'. דמשמע דכל זמן
שהוא בתוך הקדירה אינו נאסר. וקשה, אם כבר בלע החתיכה החלב
מבחין מקודם, הא א"כ כבר נאסרה החתיכה ולש' הרשב"א בדין
הראשון אינו נותר החתיכה הראשונה עצמה לעולם. ולמה כ'
הרשב"א דדוקא אם יוציאנה תיאסר ולא אם יניחו להצטנן
בתערובות הס'. וגם צ"ע בכלל איזה טעם יש לחלק בדין החתיכה
עצמה אם הוא בתוך התערובות או אם יוציאנה, הא ממ"נ אם
ניתרה היא מאיזה טעם בתוך תערובות הקדירה איך יכול לחזור
לאסור כשיוציאנה.

ולכן מוכח דבהכי איירי הרשב"א בדין זה, בחתיכה שלא בלע
חלב, רק שהי' חלב עליו בעין. ולכן יכול החלב להתבטל בתוך
הקדירה ס' כנגדו ולעולם לא נעשה החתיכה הראשונה גבילה, רק
דאם יוציאנה תחילה יכול החלב בעין לאסור החתיכה.

ובאמת כן מסיק הטור בעצמו, דכתב שאפילו לשיטתו,
שבבישול בס' גם החתיכה עצמה מותרת, דמ"מ אם החלב נשאר

הערות

כבוד אב ואם וכו'. הוא בחולין ק"י ע"ב, "ההוא גברא דלא הוה
מוקר אביו ואמיה, כפתוהו (על העמוד להלקומו), אמר להו

ק"י ס"ח (א) ושאלת רומ"פ אינה נחוצה כ"כ למשובה,
למה דקיי"ל דאין כופין על מצות

מלות כבוד אז ואם, אך פניתי היום קצת לשום עין
במכתבו כרצונו.

הנה הדבר פשוט שאין איסור להבין לעשות כרצון אמו
כיון דיש בו חסרון כיס, דקיי"ל כבוד אז משל
אב, ומלכד זה אף אם לא היה חסרון כיס, מ"מ י"ל

הערה

ביאורים

ג. כתב בספר לויית חן (פ' ויגש) וכו'. בהא דכתיב "ויאמר ישראל
רב עוד יוסף בני חי וגו' ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארזה שבע
ויבחר זבחים לאלקי אביו יצחק, ופירש"י "חייב אדם בכבוד אביו יותר
מבכבוד זקנו, לפיכך חלה ביצחק ולא באברהם" עכ"ל.
והק' הרמב"ן דאכתי למה לא הזכיר שניהם, כמו שהזכיר
שניהם בתפלתו בפ' וישלח, שאמר אלקי אבי אברהם ואלקי אבי
יצחק, וכן בסוף ויצא אמר יעקב אבינו לולי אלקי אבי אברהם
ופחד יצחק.

הערות

שנקוהו, דמניא כל מלות עשה שמחן שכרה בצדה אין בית דין
שלמטה מזהרין עליה, ונפסק ביו"ד סי' ר"מ ס"א ברמ"א.
וצ"ע, דבט"ז שם סק"א נא"ד כתב ח"ל "וצחוס" פ"ק דב"ב
דף ח' כתבו בשם רי"ב"א וכן המרדכי שם גם כן הביא
הירושלמי דלעיל (בפ"ק דקידושין דאיתא "הלואי יהיו כל
שמועותי ברירין לי כהדא דכופין הבן לזון האב"), וכתבו דאין
כופין כפייה גדולה לענין להכותו עד שתלא נפשו כשאר מלות
עשה אבל קצת כפייה עושים, ומש"ה אמר שבקוהו, כלומר לפי
שכבר עשייתם לו ביום בכפייה על העמוד, נראה דהכי קי"ל וכו' "
עכ"ל. והבאר היטב העתיק שורות אלו של הט"ז לדינא. והרי
דהא מיהת קצת כפייה עושים, ומה זה דכתב רבינו שאין השאלה
נחוצה כ"כ לתשובה למה דקיי"ל דאין כופין וכו'.

האמנם דצחוס" ב"ב שם לא כתבו להדיא דבדברים אלו שכתב
הט"ז בשם, רק כתבו תחום' שם צוה"ל, "ולרי"ב"א
נראה דהא דאין ב"ד מזהרין על מלות עשה שמחן שכרן בצדה
היינו דאין נענשין וכן משמע בירושלמי דהמוכר את הספינה,
והיהא דכל הכשר דלא היה מוקרי אבזה וכפתוהו ואמר להו
שבקוהו, ה"פ, אינכם מזהרין להכריחו עד שיעשה כשאר מלות
עשה דאם א"ל עשה סוכה וולב ואינו עושה מכין אותו עד שתלא
נפשו כדאמר בהכותב" עכ"ל. והט"ז הנ"ל משמע שהבין
מהרי"ב"א, דאין ב"ד מזהרין על כפייה גדולה אבל שפיר
מזהרין הם על כפייה קצת. אכן, ה"י אפ"ל בדברי הרי"ב"א שאין
ב"ד מזהרין כלל, ואפי' על כפייה קצת אינם מזהרין, רק דרשאין
לעשות כפייה קצת, ר"ל דעל עשה שמחן שכרה בצדה אינן
מזהרין כלל ואף אינם רשאין לעשות כפייה עד שתלא נפשו אבל
לכפייה קצת רשאין הן. ובאמת הכי משמע קוף דברי הט"ז שם
שכתב "ואם ר"ז ב"ד עושין קצת כפייה" עכ"ל. ולפ"ז נחא דברי

דדמי (ב) לאציו אמר השקני מים ואמו הגרושה אומרת
השקני מים, דשניה' שוים ולאחיה שירצה יקדים, כיון דלא
שייך לומר אחת ואמך חייבים בכבודו, ה"נ צמחה אמו,
כי המות יפריד ביניהם, ומה הפרש בין פירוד גרושין
לפרוד מימה, וכעין זה ג' כתב בספר לויית חן (פ' ויגש)

ותי' במ' לויית חן עה"ת, דהא דבפ' ויצא ופ' וישלח הזכיר
יעקב אבינו את זקינו לפני אביו י"ל משום דחייב אדם בכבוד זקינו
יותר מכבוד אביו, מהטעם דשניהם מחוייבים בכבודו. אך חידש
הלוית חן, דכל זה אינו אלא כשאביו בחיים חיותו, שאז שפיר הוי
גם האב חייב בכבוד הזקן, ושייך דך סברא דשניהם מחוייבים
בכבודו. אבל לאחר פטירת יצחק שנעשה יצחק חפשי מן המצוות
והוא עצמו אינו חייב בכבוד אברהם מדינא, ממילא ליכא דך סברא
(דשניהם מחוייבים בכבודו) להקדים זקינו לאביו. וזהו דבפ' ויגש

רבינו, שאין השאלה נחוצה לתשובה, היום ואין ב"ד מזהרין כלל
לעשות שום כפייה, דאף להרי"ב"א רק דרשאין הן לעשות כפייה
קצת, ופ' ודו"ק. ועי' להלן ובביאורים אות י"ג.

(ב) אביו אמר השקני מים ואמו הגרושה אומרת השקני מים,
דשניהם שוים ולאחיה שירצה יקדים וכו'. זהו דעת
הב"י יו"ד סי' ר"מ, ודלא דעת רבינו ירוחם והיש"ש קידושין
פ"א סי' ק"ב.

דהנה מקור הדברים הוא בגמ' קידושין ל"א ע"א, "שאל בן
אלמנה אחת את ר"א, אבא אמר השקני מים ואמא
אומרת השקני איזה מהם קודם, אמר ליה הנך כבוד אמך ועשה
כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, בא לפני רבי יהושע
אמר לו כך, אמר לו רבי, נמגרשה מהו, א"ל מבין ריסי עיניך
יכר שכן אלמנה אחת, הטל להן מים בספל וקעקע להן
כתרגוליס, (פ"י), אף דבן אלמנה ה"י ולא שאל על עצמו, השיב
לו רבי יהושע על עיקר השאלה, למי שאציו ואמו חיים, ונמגרשה
אמו, אם עדיין כיבוד אב קודם לכיבוד אם, דע"ז השיב לו ר"י
שצוה אין כיבוד אב קודם אלא שניהם שוין, ובאציו אמר לו השקני
מים ואמו אומרת לו השקני מים, צריך להטיל המים מביניהם
(וכו') וכו', ע"כ. והנה בפשטו משמע שאין הבדלה בין
לעשות לאחיה שירצה להקדים, אלא דהכי הוא דינא, בדוקא להטיל
המים לפני שניהם והם יקעקעו עליו, דאסור להבין להקדים כבוד
האחד על האחר.

אולם דפירש"י שם "שכן אלמנה אחת ולא צריך למעשה אלא
ללמוד באת, ואני אומר לך שכבוד שניהם שוה עליך, הטל
להם מים בספל וקעקע וכו', ולפי שלא היה צריך לעשות, והוא
שאלו כמו שעליו לעשות אמר לי אבא ואימא, השיבו כלשון שחוק
עכ"ל. ומפרש הב"י, דמש"כ רש"י שהשיבו כלשון שחוק, ר"ל

בפסוק ויזנח זנחיו לחלוקי אביו לחלק דבחי אביו
(ג) מחוייב בכבוד אביו יותר מכבוד אביו, דאמת
ואצין חייבים וכו', אבל לאחר מיתת אביו לא עיי"ש.

11234567

ביאורים

בכבוד זקינו משום דשניהם מחוייבים בכבודו אינו לאחר פטירת אביו
דשוב פטור אביו בעצמו מכבוד הזקן, ה"ג המעלה דכבוד אביו על
כיבוד אמו ממעט דשניהם מחוייבים בכבודו ליכא לאחר פטירת אמו
שכבר נפטרה היא מחוייב כיבוד בעלה.

שכבר נפטר יצחק אבינו לא הצטרך יעקב אבינו להקדים את זקינו
אברהם אבינו לפני כבוד אביו.

וזהו בעין סברת רבינו, דכמ"ש הלוי חן הג"ל דהמעלה

הערות

וז לקדם כבודו מטעם שניהם מחוייבים בכבודו. משא"כ כיבוד
אבי אביו י"ל דבעצם אין חיוב לכבדו מזד עצמו, רק דמדין כיבוד
אביו הוא, דכשמכבדים אביו של אדם זהו כבוד להבן ג"כ. וזהו
החיוב דכיבוד אבי אביו מעיקרא, רק משום לתא דאביו.

וכן נראה מדברי הב"ח ס"ס ר"מ, דכח טעם לחיוב כיבוד אבי
אביו מדחייב בכבוד אשת אביו כ"ש דחייב בכבוד אבי אביו
ע"ש. והנה דין הכיבוד לאשת אביו בודאי אינו מטעם כיבוד לה
לעצמה, רק דבהכי מכבד את אביו ע"י שמכבדים לאשתו. ומשמע
דה"ה כיבוד אבי אביו, אין זה דין כיבוד הזקן מזד עצמו, רק
דבהכי מכבדים האב, בדומה לדין כיבוד אשת אביו וכו"ל.

ועכ"פ לפ"ז שפיר לא שייך לומר שצריך להקדים כיבוד אבי
אביו על אביו משום דשניהם מחוייבים בכבודו, דהא כל
כולו של חיוב כיבוד אבי אביו הוא אך משום דזהו כיבוד אב
וא"כ בודאי כיבוד אב ממש קדים לכיבוד אבי אביו אס ע"י
הכיבוד אב יהי יותר כבוד להאב ממה שיש להאב כבוד מכיבוד
לאביו ידידה. ומיושב ש"י הרמ"א. וכ"ז הוא דלא כמ"ש רבינו
מהלכות חן ודור"ק.

איברא דעוד הוסיף הב"ח עוד טעם לדינא של רמ"א דחייב
אדם בכבוד אבי אביו, משום דבני בניו הרי הם כבנים,
וחזק סברה זו, דהרי קיי"ל בקידושין ל' א' שזקנו חייב ללמדו
תורה, וא"כ היאך סלקא אדעתין דהוא נחשב לו לזן ללמדו תורה
והוא אינו נחשב לו לאב לענין כבוד. ומו"כ הב"ח דעיקר טעם
הכבוד שהשוה כיבוד אב ואם לכבוד המקום הוא משום דשלשה
שותפים באדם, וא"כ גם אבי אביו בכלל שותפות זו ונמאלי טעמא
לכאורה דה"ה יהי חייב בכבוד אבי אמו, ומו הוסיף הב"ח
דמצינ דברא כרעיה דאבוא לענין עדות ועריות יעוי"ש.

ולטעם זה, דבני בניו הרי הם כבנים וכו', שפיר י"ל דכיבוד
אבי אביו הוא דין מזד הזקן בעצמו. ולפ"ז א"ש הסברה
שהביא רבינו מהלכות חן, דגם כבוד הזקן קודם לכבוד האב מטעם
דשניהם מחוייבים בכבודו.

וכן נ"ל מדברי הביאור הגר"א שם ס"ק ל"ד, דבאמת יש חיוב
כיבוד אבי אביו מזד הזקן בעצמו (ולא רק משום דבהכי יש

דבר זה שאמר לו להניח הספל ביניהם וכו' דבאמת לדינא לאו
הכי הוא, אלא דהנריה ציד הבן דלאחיה שירצה יקדים. וזהו ש"י
הב"י, דבנתיבא האם, לאחיה שירצה הבן יקדים.
אלא דהביא הב"י דעת ר"י דחולק וכח דלהדיא "אם נתיבא
מאביו שניהם שוים, ונתן מים בספל ואומר להם בואו
לשתות, ולא יקדים אחד לחבירו" עכ"ל.

ורבי"ש ש" פסק כרבינו ירוחם, וכח דמפירש"י אין רא"י דחולק
רש"י על רבינו ירוחם, דיש לפרש כוונת רש"י,
דהשיבו בלשון שחוק קאי על לשון דאמר "ספל" ו"קעקע להן
כחרגולים", אבל עיקר הדין שאמר שאסור להקדים אחד על
האחר דין אמת הוא. [ועי' שו"ת הר"י ל"ד ס"י קנ"ח].

ועכ"פ זהו מה שכתבנו, דברי רבינו כאן דכח דבנתיבא
(ורצה לדמה מיתה לזה) לאחיה שירצה יקדים, הוא כש"י
הב"י, וכמו שנפסק בשו"ע יו"ד ס"י ר"מ ס"ד, אבל דלא כר"י
והי"ש. [אכן בפ"ח שם ס"ק י"ב הביא דעת המהרש"ל ב"ש"ש
הנ"ל דפסק כרבינו ירוחם. וראיתי בשם מרן החו"א ז"ל, שספר
פ"ח אינו רק ליקוט, אלא דכל מה שהביא היו הכרעה לדינא
כמותו. וא"כ יש להעיר על זה שלא הרגיש הפ"ח שרבינו
כתובתו כאן סתם כמה פעמים בזה כהשו"ע ודור"ק].

(ג) כתב נספר לוי חן (פ' ויגש) וכו' דבחי אביו מחוייב
בכיבוד אבי אביו יותר מכיבוד אביו, דאמת ואצין
חייבים וכו'. ז"ע, דדבר זה נסתר מהרמ"א יו"ד ס"י ר"מ ס"ד
ח"ל י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד),
ואינו נ"ל, אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (וראיה
ממדרש גבי ויזנח זנחיו וכו') עכ"ל, הרי לכלל הדעות, אפי'
בחי אביו, אינו מחוייב בכיבוד אבי אביו יותר מכיבוד אביו, אלא
להיפך, דאפי' להשיטות שיש חיוב בכיבוד אבי אביו אפי' חייב
בכבוד אביו יותר, ודלא כמו שהביא רבינו מהלכות חן.

וליישב ש"י הרמ"א, למה באמת אין כיבוד אבי אביו קדים
מטעם דשניהם מחוייבים בכבודו, כדאמרין דכיבוד אב
קודם לכיבוד אם מהאי טעמא, נראה לחלק, דבשלמא לאביו יש
חיוב כיבוד בעצם, ולכן בצירוף עיקר חיובו לכבד אביו שייך סברה

בשבילה קדיש, כבוד אב עדיף מכבוד אב עכ"ל, מבואר דלרריך לעשות לשמוע לאביו, (ד) מ"מ הסבירא ז"ל עיון,

הערות

הערות

אבל עם כל זה אחי זל"ע טובא מה דקחם רבינו כאן דלא כהרמ"א דפסק להדיא שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אביו. וז"ל דרבינו רק נקט דברי הלויט חן לדוגמא לסברתו כמ"ש, אבל אין בכוונתו להכריע נגד הרמ"א, וגם דברי הלויט חן עה"מ שם י"ל שהם רק פירוש בהפסקו שם עפ"י שיטה זו אבל אינו לדינא נגד הרמ"א.

וע"ע בשו"מ הר זבי חיו"ד סי' קצ"ח שצ"ח בענין זה לדברי הרש"ש ז"ב דף קי"ד בחוד"ה מה, ע"ש ודו"ק.

והנה העירני הרב האגון ר' שמואל מאיר הכהן ז"ל שליט"א לחשו' הרמ"א סי' קי"ח בענין זה, וז"ל "נחלקשמי מהזקן וכו' לחיות לו דעמי אב אפטר שכן בחו יוכל לומר לו קדיש אחרי מותו מאחר שהוא גדלו בניתו והשכיר לו רבי והביאו לחיי עוה"ב.

ואמרתיו לו כן, וביקש ממני להורות לו בכתב כדי שיהיה לבן בחו לראיה בכל מקום אשר ילך. והנה באחי למלאות רצונו. והנה גלוי ומפורסם בחשובת מהרי"ק שכתב בן בהדיא שיוכל לומר קדיש במקומו ואף במקום שאר אבנים המגידים על אביהם ועל אבם יש לו חלק ואין הולכים בזה אחר המנהג וכו' ואני באחי להוסיף על דבריו כי מהרי"ק כתב שם שלא מלינו שכן הבן חייב בכבוד אביו ולכן הרחיק קצת בתחילה שכן הבן כאחר יחשב, ולא כן הוא עמדי, דהרי אמרו במדרש ויזבח יעקב זבחים לאלקי אביו יצחק ולא לאלקי אביו אביו, שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אביו אביו, וכן כתב רש"י פרשת ויגש. ומדקאמר יותר מבכבוד אביו אביו משמע דחייב בכבודו, דבלאו הכי לא שייך למימר יותר, והוא למימר להו חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אביו אביו, והוא מבואר נגלה שלא כדברי מהרי"ק. כ"ש דכמה, אשר כנ"ל גדל היחוס חוץ ביתו, ואמרו במסכת סנהדרין פרק כהן גדול כל המגדל יתום בתוך ביתו כאילו ילדו ולמדו שם מפסוקים הרבה, וכ"ש שהביאו לחיי עוה"ב ששכר לו רבי ללמדו, ואמרו דכבוד רבו הוא קודם לכבוד אביו אביו שזה מביאו לחיי עוה"ב וזה מביאו לחיי עוה"ב, כ"ש בכמה דכולהו איחנהו ביה, שכן בחו יאמר עליו קדיש כשאר אבנים. ובלבד שתתראה בחו לזה ולא תתקפיד שנה יגיד קדיש בחייה, כי יותר חייב בכבוד אביו ואמו מבכבוד אביו אביו וכו' עכ"ל תשו' הרמ"א, ע"ש.

(ד) הקשה רבינו על מ"ש הב"י יו"ד סי' שצ"ו דמנחה (משום כיבוד אב) לומר קדיש על אמו שמתה, אבל אם אביו מקפיד אע"פ דאמו עשתה לו זוואה לומר בשבילה קדיש, שומעין להאב, דקיי"ל בכיבוד אב וכיבוד אב דכיבוד האב קדיש, דהק' רבינו מ"ש מהא דקיי"ל בקידושין דל"א דנחגרשה כיבוד שניהם שוין (דנחגרשה ליכא הסבירא דשניהם מחוייבים בכבודו), וא"כ מ"ש גירושין מ"ש מיתה, הא גם המות יפריד ביניהם, וכיון שמתה נעשה חפשי מן המנחות ופטורה היא מכבוד בעלה וליכא הסבירא דשניהם מחוייבים בכבודו, ע"כ קושית רבינו.

ובאמת לענ"ד לא משמע דטעמו של הרמ"א הוא כהטעם הראשון שכתב הב"ת, שהוא מק"ו מכיבוד אשת אביו, דהא א"כ הו"ל להרמ"א לקבוע דין זה שם בסעי' כ"א בדין כיבוד אשת אביו, ולא כאן בסעי' כ"ד [בדין כיבוד חמין] ודו"ק. ועכ"פ נראה דנפ"מ בין חרי טעמי הב"ת איכא בדבר זה. דלטעם הראשון של הב"ת דחייב בכבוד אביו אביו הזקן מלד מהא דחייב בכבוד אשת אביו נראה שאינו חיוב בכבוד הזקן מלד עמו, רק דדין הוא בכיבוד אביו כמשנ"ת. ובהא בודאי אין כיבוד אביו אביו קודם לכיבוד אב דלא שייך בזה הטעם דשניהם מחוייבים בכבודו וכו' שביארנו, וללא כמ"ש רבינו מהלויט חן. אבל לאידך טעמא דהב"ת, משום דבני בנים הרי הם כבנים משמע דחייב בכבוד אביו אביו מלד עמו. ושכן נראה דעת הגר"א וכו"מ. ולפ"ז שפיר יש מקום להסבירא דשניהם מחוייבים בכבודו, ושנחייב כבוד אביו אביו קודם לכבוד אביו וכדברי רבינו בשם הלויט חן.

כבוד לבנו שהוא אביו, דהנה כ' הגר"א חו"ל "ומגמ' דסוטה מ"ט א' ראה למהרי"ק ונ"ל דלאביו אמו פטור וכו"מ ש"כ פ' וי' ד בני בנות עכ"ל.

וביאור דברי הגר"א נראה, דבתחלה הביא רא' להמהרי"ק שכלל אין אדם חייב בכבוד אביו אביו מהא דאיתא בסוטה שם, דר' יעקב טפל וגדל בר ברתיה, ולכי גדל הנכד אמר לו ר' יעקב אשקיין מיה, וענה לו הנכד לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי רבי רבי (גדל גדל אחי, ואעפ"כ איני בןך) בר ברתך אנא (ואין עלי לכבדך כבן), ע"ש. וזהו רא' הגר"א לדעת המהרי"ק, דגמ' מפורשת היא שאין אדם חייב בכבוד אביו אמו. וה"ה לכאורה דאינו חייב בכבוד אביו אביו.

אלא דשוב כתב הגר"א דאפשר לחלק בין אביו אביו ואביו אביו, ^{הנה"מ} עפ"י הא דאיתא בב"ר שם "ויקם יעקב וגו' ויקחו את מקניהם וגו' בניו ובניו וגו' א"ר יהודה בר אלעי בנות בנים הרי הן כבנים ובני בנות אינן כבנים" ע"כ. וכנראה כוונת הגר"א, דמפרש בהמדרש דמשום כיבוד הולכו בני בנים לזייט אליו אבל לא בני בנותיו. ועי' בהמפרשים שם ודוק. ועכ"פ לפ"ז י"ל דהגמ' בסוטה הוא דין דוקא בכיבוד אביו אמו דפטור הוא (דבהכי איירי שם בבן בחו), אבל בכיבוד אביו אביו שפיר חייב הוא וכד' הרמ"א. ע"כ ביאור דברי הגר"א שם.

ולפי מה שחידש הגר"א לחלק, דיש חיוב כיבוד דוקא באביו אביו ולא באביו אמו, נראה רא' דכיבוד אביו אביו הוא דין מלד עמו, ולא רק מטעם דבהכי מכבד האב, דא"כ הא לא יהי' מקום לחלק בין אביו אביו ואביו אמו, דהא א"כ יהי' כבוד להאב ג"כ ע"י כבוד לאביו, ומ"ש דפטור מכבוד אביו אמו. וע"כ דדין כבוד לאביו אביו הוא דין מלד עמו. ובהא אפשר לחלק בין אביו אביו ואביו אמו, מטעם דבני בנים הרי הם כבנים משא"כ בני בנות אינם כבנים.

ובאמת לענ"ד לא משמע דטעמו של הרמ"א הוא כהטעם הראשון שכתב הב"ת, שהוא מק"ו מכיבוד אשת אביו, דהא א"כ הו"ל להרמ"א לקבוע דין זה שם בסעי' כ"א בדין כיבוד אשת אביו, ולא כאן בסעי' כ"ד [בדין כיבוד חמין] ודו"ק. ועכ"פ נראה דנפ"מ בין חרי טעמי הב"ת איכא בדבר זה. דלטעם הראשון של הב"ת דחייב בכבוד אביו אביו הזקן מלד מהא דחייב בכבוד אשת אביו נראה שאינו חיוב בכבוד הזקן מלד עמו, רק דדין הוא בכיבוד אביו כמשנ"ת. ובהא בודאי אין כיבוד אביו אביו קודם לכיבוד אב דלא שייך בזה הטעם דשניהם מחוייבים בכבודו וכו' שביארנו, וללא כמ"ש רבינו מהלויט חן. אבל לאידך טעמא דהב"ת, משום דבני בנים הרי הם כבנים משמע דחייב בכבוד אביו אביו מלד עמו. ושכן נראה דעת הגר"א וכו"מ. ולפ"ז שפיר יש מקום להסבירא דשניהם מחוייבים בכבודו, ושנחייב כבוד אביו אביו קודם לכבוד אביו וכדברי רבינו בשם הלויט חן.

דמ"ש מיתה מגירושין, (ה) וראיתי אח"כ בחשו' נודע ביהודה מהדורא תנינא חאה"ע (סי' מ"ה) שכתב דבמת אביו

הערות

וע"ע ברבי יוסף יו"ד סי' ר"מ סט"ו, וז"ל, "אם נזה שלא
יאמר קדים על אמו כי מקפיד על זה שהוא חי יש מי
שכ' דכבודו קודם, ומהרש"ל בספר ים של שלמה פ"ק דקדושין
חלק עליו דזה הו' כאומר עבור על מצוה של דבריהם ע"ש בסי'
ס"ג. ולי ההדיוט יש לפקפק בזה אם אמירת קדים נחשבת כמצוה
של דבריהם כיון דהוא מנהגא בעלמא, ואף כי יסודתו כהררי
קודם מדרשי רז"ל יש לדון שאינו בסוג מצוה של דבריהם: ועוד
יש לדון דכיון דאביו יש לו נער שיאמר קדים דהוא מאניני הדעת
ולא מסמנא ליה מלתא ובאמירת קדים מכבד לאמו. אפשר
דדיינין ליה כאיש אשר אמו מגורשת ואומרת לו השקני ואביו
אומר לו השקני דפסק מרן לעיל דאיה שירצה יקדים ועוד יש
לדד בזה: אם אמר לו אביו שלא ילכש שחורים על פטירת אמו
כאכל אס. כי מהרש"ל שם דישמע לו וכו', עכ"ל. ועי' בפ"ת
שם סק"י שהעתיק בקצרה חשו' רבינו.

ובעיקר מ"ש רבינו דכמו שבגירושין נפטרה האשה מכבוד
בעלה כמו"כ לאחר מיתה פטורה היא מכבודו, הנה
הסבירא לכאורה פשוטה היא, ויש לציין היקשאה דהש"ס קידושין
י"ג ב' דאיתקיש מיתה לגירושין שהאשה קונה את עצמה. וגם
בנוכ"י מהדור"ת אה"ע סי' מ"ה (שציין לה רבינו בסמוך) כתב
כן לפשיטות דלאחר מיתה פטורה האלמנה מכבוד בעלה, אולם
דעת הרב השואל בנוכ"י שם (שהו' דומ"ץ בק"ק מנהיים) אחרת
היא דס"ל שאחר מיתה עדיין חייבת האלמנה בכבוד בעלה ולא
דמי מיתה לגירושין, עי' באות הבא העתק המשובה. וזליקוטי
הערות על הנוכ"י הביא מהמחנה חיים בכת"י ובחלק ח' סי' ל"ב
שכתב לחלק דקודם שנשאת האלמנה לאחר עומדת היא בחיוב
כבוד לבעלה המת, כי עומדת היא בשם שארו, אבל לאחר שנשאת
לאחר פקע שם שארו לו ואז ודאי פטורה היא מכבוד בעלה.
[ומיושב בזה קצת מה שהק' הנוכ"י על הרב השואל, דאיך ס"ל
שאלמנה חייבת בכבוד בעלה הלא רשאים היא להנשא לאחר ואיה
כבודו, ולדברי המחנה חיים מיושב קצת, דאה"י כנשאת לאחר
אז מפקעת היא השייכת שלה לבעלה שמת]. ומביא שם דומה לזה
בשם החת"ס, דעד שנשאת לאחר, אז בפניו עצמות של בעלה
שמת חייבת האלמנה להחזיל עליו משא"כ לאחר שנשאת לאחר,
ע"ש.

(ה) וראיתי אח"כ בחשו' נודע ביהודה מהדורא תנינא
חאה"ע (סי' מ"ה) וכו'. נעתיק דברי הנוכ"י שם
היות ויש שם כמה פרטים הנוגעים לדברי רבינו כאן, וגם השאלה
שם הוא דומה לנ"ד (וכל ההתחלה הוא מדברי הרב השואל):
"מכתבו הנחמד הגיעני, ועל דבר אשר שאל בשמעון ולוי אחים
בני יעקב ושמעון פנוי ולוי בת גדולה ורצה להשיאה לשמעון

ובשו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' קל"ז כתב לתרן, די"ל שאף
בנמגרשו שכבוד שניהם שוה מ"מ אם האחד נזה על דבר של
הנאה שיש להאחר נער מיניה, שאסור לשמוע לזה, דאף ששניהם
שוה מ"מ זה עדיף טפי שלא לנער חד מיניהו, והיא היא דינא
דהב"י כאן, דאף אם נימא שלא שגא מיתה מגירושין, ואף לאחר
מיתה שניהם שוים, מ"מ אין לו לשמוע לזוואת האם לומר קדים
כיון שזה מנער האב. וע"ע בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ה סי'
ט"ו.

והצמח דוד כתב לתרן קו' רבינו הנ"ל, וז"ל, "ונראה לענ"ד
די' לחלק, דבנמגרשה הבן חייב לעשות מה שצוה
האם משום רצונה של עמה, ועמה אינה חייבת בכבוד אביו, ואף
כי ציוותה מקודם מ"מ כיון שעומדת עמה ברצונה א"כ הרצון
של עכשיו עושה על הבן החייבות, וכיון שעמה אינה חייבת
בכבוד אביו שניהם שוים, אבל צוואה לאחר מיתה כיון דעתה
ליכא רצון האם שיחייב אותו עמה, ורק משום רצונה שלפני
מיתתה חייב לקיים אף לאחר מיתתה והכא אין רצונה שלפני
מיתתה יכול לחייבו כיון שהיתה אז חייבת בכבוד אביו אין רצונה
של אז שהוא נגד רצון האב יכול לחייבו נהי דלאחר מיתתה אינה
חייבת בכבודו מ"מ אינה רשאית לזוות בחייה לעשות לאחר
מיתתה דבר שהוא נגד רצון בעלה, לפי שעוברת בזה בשעת
הצוואה על רצונו ועמה אינה רשאית לעבור על רצונו, עכ"ל.
ובדעת רבינו דלא ניחא לי' בחילוק זה, אפ"ל, דנהי דלאחר
מיתתה אין לה "רצון" והרצון הי' רק משעת חייה
שהיתה אז כפופה לרצון בעלה, מ"מ אכתי לאחר מיתתה שייך
"כבוד" שלה [ואו לכל הפחות דין מורא אמו, כמו שיבאר רבינו
להלן], וכדין מכבדו בחיים מכבדו במומו, וממילא זה יכול לחייב
הבן גם עמה לאחר מיתתה, וע"ז שפיר הק' רבינו דבזה לא שייך
הסבירא דשניהם מחייבים בכבודו כמו בנמגרשה ודו"ק.

רע"י חזו"א אהע"ז סי' קמ"ח לדף ל"א ע"א (ציינו בציונים
והערות), דהעיר לקיים דינו של הב"י, אם לא מטעמו,
דאפי' אם ננקוט כדברי רבינו דלאחר מיתה הו' כלאחר גירושין,
אשר שניהם שוין, מ"מ בסתירה ביניהן יש לעשות עפ"י כללי
התורה, כמו הכלל בכל עשה שאינו דוחה עשה והכלל דשב ואל
תעשה עדיף, וא"כ אף בנמגרשה ורצון האב ורצון האם סותרים
זה את זה הנה אם שניהם בקום ועשה או שניהם בשוא"ת י"ל
דכאיה שירצה יקדים, אבל כשא' מהם הוא בקום ועשה והאחר
בשוא"ת י"ל דשוא"ת עדיף. וממילא ה"ג, בהאם אומרת שיאמר
קדים עליה והאב אומר שאין לומר קדיש, אפילו אם שניהם שוין
כדברי רבינו אפ"ה י"ל דשוא"ת עדיף ואין לו לומר הקדיש, ודוק.
וע"ש עוד מש"כ בענין זה, דלפ"ז גם בנדון של רבינו נימא
שוא"ת עדיף, וע"ש מש"כ בזה.

וזה לו לעשות כן ורצון אמו בהיפוך דשמע לאס, דכיבוד בחיים
עדיף מכיבוד אחר מיתה עיי"ש, א"כ מכ"ש בנ"ד דאביו בחיים

עדיף מכבוד אס דלאחר מיתה, ⁽¹⁾ אולם גם זה נסתר מהצ"י
הג"ל שכתב דוקא דכיבוד אב עדיף משל אס ולא כתב דכיבוד

הערות

העובדן לה לכחובתה, אבל הוא לא צוה על הנתינה רק צוה על
הנישואין וזה אינו בידה, ולא עוד אלא שגם הריטב"א לא אמר
אלא במצוה על שלו אבל אס מצוה לאחר על של אחר ודאי ליכא
משום מצוה לקיים דברי המת וכו'.

"ומה שרצה מעלתו לחלק בין גרושה לאלמנה ושיהיה על
האלמנה מוטל כבוד בעלה גם אחר מותו ושיהיה שייך
בזה אמה ואמך חייבים בכבוד אביך. לא ידעתי לזה שום טעם
ומה כבוד מהיה האשה חייבת לנהוג בבעלה אחר מותו, והלא
הרשות בידה להנשא לאחר ואיה כבודו, וכיון דזה פשיטא לן
דאלמנה אינה חייבת בכבוד בעלה שוב אני אומר לאידך גיסא
לחלק בין אלמנה לגרושה, דבגרושה אס אביו מצוה לו דבר ואמו
מצוה לו דבר הבדירה ביד הבן לשמוע למי שירצה כמבואר ביו"ד
סי' ר"מ סעיף י"ד, אבל באלמנה אס אביו צוה לו איזה דבר
לעשות אחר מותו ואמו האלמנה מצוה לו להיפך יניח כבוד אב
ויקיים כבוד האס דלעולם כבוד חי עדיף מכבוד המת, ואף
שאמרינן בקידושין דף ל"א ע"ב ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במומו
עיקר הכבוד הוא בחיים וכן מוכח לפני זה בעובדא דרב אסי
דנפיק מארץ ישראל לקראת אמה ולבסוף שמע לארונא דקא אמי
ואמר אי ידעי לא נפקי, הרי שאס היתה בחיים היה הולך לכבודה
מא"י לח"ל אבל אחר מותה לא הוה נפיק, הרי דמצוה הכיבוד
לאחר מיתה לא אלים כמצוה הכיבוד שמחיים, וא"כ מניח כבוד
אביו המת ועוסק בכיבוד האס שהיא בחיים. וזה נלע"ד דברי
רש"י בקידושין דף ל"א ע"א בד"ה שכן אלמנה אמה ולא צריך
אמה למעשה וכו', ולכאורה קשה הא משכחת גם למעשה שאביו
צוה לו קודם מותו לעשות איזה דבר אחר מותו ואמו צוה לו
ההיפוך ושאל למי ישמע שזה דומה לנתגרשה, אלא ודאי בזה
ליכא שום ספק ובדאי יניח דברי המת כשציל כבוד החי. ולכן גם
מאד הבחולה אין ספק ששמע דברי אמה שהיא בחיים ולא תחוש
לדברי אביה המת. וכל זה אס היה מצוה באיזה דבר אחר, אבל
בעסק זיווגא פשיטא שאין חילוק בין בת לבן וא"ל לשמוע דברי
האב אס הוא נגד רצונה אפי' היה בחיים ובפרט שהאב לא צוה
להבית כלום וגם לאשתו לא אמר שום צוה על בתו שבתו לא
תנשא לאחיו אלא לאשתו צוה שהיא לא תעשה דבר זה ועתה שאין
אשתו רוצה לקיים דברי בעלה לא צוה על בתו כלל, ולכן הדבר
פשוט שיכולה הבת להנשא לדודה כרצון אמה וזקנה. ולרוב
הטרה אקצר, דברי א"ג הד"ש, עכ"ל הנוב"ש.

(1) על מ"ש רבינו כאן שאין כיבוד מחיים עדיף מכיבוד לאחר
מיתה (דלא כהנוב"ש), כתב בזה רבי (קובץ חידושים),
"ראיתי לאחד ממחבריו זמנינו שכתב על דברי הגרעק"א, שלא
ראה דברי הי"ש"ש קידושין (פ"א סימן סג) שכתב ח"ל: מנא
תמיך שאל האב מוחה בבנו שלא יאמר קדיש על אמו כי מקפיד

אחיו כי מלבד שהיו אחים היו ג"כ שותפים במו"מ ודבוקים
באהבה וגם אביהם הזקן רצה בזה, ושמעון מיאן לקחת בת אחיו
מחמת מיעוט נתינת הנדן ומחמת זה היה קצת פירוד לבבות בין
האחים ואעפ"כ נדבקו יחד איש אל אחיו כדרך האחים, ויהי היום
ולוי נפל למשכב וחלה אה חליו אשר ימות בו, ושמעון אחיו היה
נכנס ויוצא לבקרו, והנה כאשר הרגיש לוי בעצמו כי הוא הולך
למות ולא יקום מחולי זה ויקרא אה אשתו חליו ויאמר אליה
ידעתי כי אחרי מותי רבים יתאמנו שחתן בתי לאחי שמעון לכן
מצוה הוא לה שלא תאבה ולא תשמע אליהם לעשות כן, ויהי
אח"כ יומת לוי, והנה הזקן רוצה בשידוך הג"ל וכן רבים וגם
שלמים מתאמנים בזה כי הוא לטובת היתומה כי לא יזדמן לפניה
שידוך הגון כזה במיעוט נדן אשר ביד האלמנה לפזר לבתה וגם
האלמנה רוצה מאד בכך, אך שמתיראת לעבור על צוואת בעלה
המת, ועל זה נשאל מעלתו אס יש בזה מצוה לקיים דברי
המת. ומעלתו השיב, אהם חושבים לאיסור דרבנן לענין האלמנה
משום מצוה לקיים דברי המת ושוכחים באיסור תורה שהבית היא
גדולה וחייבת בכבוד אביה ואין תעבור על דבריו, ואף שעיי"ז
יתקיים כיבוד אס ותעשה רצון אמה הלא אמרו אבא אמר השקני
מים וכו' שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, ואף שאס נתגרשה
שניהם שוים והבדירה לשמוע למי שירצה אס לאב או לאם מ"מ
קשה לדמות בזה מיתה לגירושין, וחילוק גדול יש בין מיתה
לגירושין בכמה דברים כנגלה ובנסתר, ואע"ג דגרושה אינה חייבת
עוד בכבודו מ"מ אלמנה מתעבדא דמחוייבת עדיין בכבודו, ושוב
העלה להחיר להבית מטעם שכתב רמ"א ביו"ד סוף סימן ר"מ
בשם מהר"ק שאס האב מוחה לבן לישא איזה אשה שיחפז הבן
אין צריך לשמוע, והאריך מעלתו בזה שאין לחלק בזה בין בן לבת,
ונשאר אכל מעלתו ספק מטעם האלמנה אס אמרינן מצוה לקיים
דברי המת או לא, והביא סוגיא דסוף פרק מציאת האשה במצוה
לקיים דברי המת, ע"כ הם שורש דברי מעלתו בקצרה:

"והנה הא ודאי דלא שייך כאן מצוה לקיים דברי המת כמ"ש
התוס' והרא"ש וכל הפוסקים דלא שייך מצוה לקיים
דברי המת אלא בהשליש מתחלה ביד שלישי לכך אבל בלא"ה אפילו
בשכ"מ היכא דלא שייך דברי שכ"מ ככתובים ומסורים וכו' ואפילו
לדעת הריטב"א שאס מצוה למי שצידו לעשות ואומר לו כן בעצמו
שייך מצוה לקיים דברי המת אפילו לא מסר עתה לידו כלום
וכמבואר בב"י בח"מ סי' רנ"ב וכן משמע שהחליט בש"ע ועיין
בסמ"ע שם ס"ק ח' ובש"ך ס"ק ו' מ"מ גם הריטב"א לא אמר
אלא בזה למי שצידו לקיים דבריו אבל כאן שצוה לאשתו על נשואי
בתה וזה אינו מסור ביד אשתו שהרי יכולה בתה להנשא לדודה
בלי רצון אמה, בשלמא אס היה מצוה להאשה שאס תנשא בתו
לאחיו לא תתן לה מאומה לנדן, וזה הוא ביד אשתו שהרי כל

מחיים עדיף מציבוד לאחר מיתה, והי' נ"מ לדינא דאפילו בהיפוך אם אביו מת וזה לו לומר קדיש אחריו ואמו מקדשת י' דישמע לאמו] ה' ונראה קצת ראי' להב"י מסוגיא דקידושין (דף ל"א) אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה את וכו' פירש"י דאין צריך אמה למעשה אלא ללמוד, והרי מכל מקום אפשר דנריך לו למעשה דאולי אמו מזה לו מה שיעשה אחר מיתתה ואביו מקפיד בדבר דתליא דדינא דגרופה, אע"כ דבכה"ג צריך לשמוע לאביו.

עב"פ צידוד דידן הדבר פשוט דאיהו שיראה יקדים כיון דאביו מחוייב לשמוע לאביו מחמת חסרון כיס.

ובמה דכתב מעכ"ת דמה"ט דחסרון כיס כיון דליכא מנה לשמוע דכה"ג לאביו ממילא צריך לשמוע לאמו, זה אינו, כיון דבעצמותו חל עליו חיוב דציבוד אב

בדין ציבוד אב משל אב

אלא דהמורה לא חייבתו בחסרון כיס, ומכל מקום אם עושה כן לא מקרי ככלל אינו מנה ועושה, (1) דהמנה בעצמותו מקיים כדינא אלא דאביו חושש לחסרון כיסו וכנותן המעות במתנה לאביו וממילא מקיים המנה כדינא.

הגע עצמך אם נודמן לו ב' מלות עשה באחד אין בו חסרון כיס, ובאחד צריך ציצוץ יותר מחומש בנכסיו, וכי נאמר דאסור לעשות המנה בממונו ולבטל מנה אחרת כיון דאביו מחוייב לעשות המנה דחסרון כיסו יותר מחומש, כדאיכא בש"ע (סי' תרנ"ו) נשתקע ולא נאמר דמ"מ מקיים המנה כמיקונה (2) ואין בזה גרעון במה דרואה לאבד ממנו ה"נ בנ"ד, לזה נראה בפשיטות דהבן יכול לעשות כמו שיראה.

[אב"ה כעין זה י' אבא מארי מ"ו נ"י במ"ש המג"א (סי' תרל"ט) בשם מהר"ש יונה מי שאינו יכול לבא

ביאורים

ד. דישמע לאמו. לסברת הנוב"י דכבוד אמו החי עדיף טפי, משא"כ למה שד"י רבינו מהב"י הג"ל בזה לא ישמע לאמו, דלית ל' הסברא דכבוד החי עדיף, רק דכבוד האב קדים תמיד.

ה. ונראה קצת ראי' להב"י וכו' אע"כ וכו'. ר"ל דמבאן ראי' בעיקר דינו של הב"י דאין מיתה כנידושין לענין כזה. [אמנם אין מזה ראי'

הערות

במותו פחות ממלות מכבדו מחיים, לכאורה נ"ל דמפרש החילוק דרב אסי שם, שאין כ"כ "כבוד" בעצם כמעשה הלוי' של המת כמו הכבוד שיש כמעשה שהולך לקראתה מחיים, אבל בדבר השווה בעצם הכיבוד בין מחיים בין לאחר מיתה, כגון לציית לדבריו, או באמת אין חילוק, וכמ"ש רבינו, ודו"ק. וע"ש עוד בנוב"י מ"ש בזה.

רע"י בלקוטי הערות בקוף הנוב"י השלם שם שהביא מס' שער טוב דכ' בזה"ק סוף פרשת בחוקותי קט"ו ע"ב "דאע"ג דמית, אחייב ציקריה יחיר", ודו"ק. וע"ש עוד מה שצינו לתשו' גבעת פנחס להפלאה סי' ג'.

(1) ע"י משנה ברורה סי' תע"ה בשער הציון ס"ק ל"ט, ויש לחלק. וע"י בשיעורי זקני הגר"מ שורקין ז"ל (ח"ב) למס' שבועות דף ל' ע"ב (סי' ב').

(2) בד"ה הגע עצמך וכו'. מדברי רבינו משמע דדין המבזבז אל יבזבז יותר מחומש (ברמ"א או"ח סי' תרנ"ו) הוא רק דין "פטור" דאביו חייב במנה זה, אבל אין איסור בדבר לבזבז יותר מחומש, וז"ע. וע"י בס' אהבת חסד למרן הס"ח ז"ל.

השגחה על
המחצית השעל
בדין הפסוק
מליך לסוכה
מחמת מרחא
ואפ"ה ואלך
בהדיוט. אם
מבדל על
הסוכה

במקום הסוכה ואין לו טרחה מחוייב הוא לישב בסוכה ומלאה קעבד ושפיר מזבך, גם במה שכתב המחנ"ח השקל הנ"ל דלפוסקים דעבד איסורא אינו מזבך, לא מסתבר דהא אין העבירה בגוף הסוכה אלא דמקודם כשעבר בספינה, ואין זה שייך להסוכה, ושאי מההיא דסי' תרמ"ט דהתם העבירה בגוף המלאה דהלולב שבידו בא לו בגזילה וקנהו ע"י הגזילה, ע"כ.

והנה בגוף הדין אם נוותה אמו או אביו לעשות דבר אחרי מותו, אם נריך לקיים הלוואה מדין כיבוד דבר זה נריך עיון לדינא, דמלניו בצרייתא פ"ק דקדושין (דף ל"א) מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו' ומלניו ג"כ להיפוך צפ' י"צ דכחוצות (דף ק"ג) 'דאינו מחוייב בכבוד אחיו הגדול אחר מיתת אביו, אף דכיבוד אשת

לסוכה כ"א ע"י שיעבור בנהר ע"י ספינה אסור לעבור ואם עבר דיעבד במקום מלאה ואונס בשעת הדחק יש לסמוך על הרשב"א, וכתב המג"א וז"ע דהא אינו מחוייב לילך לסוכת חצירו, וראיתי בספר שניא מקרוז ס' מחנ"ח השקל, (ט) דכוונת הר"ש יונה דיש לסמוך על הפוסקים הממירים ולא מקרי עבד איסורא ולכן רשאי לזכך על הסוכה, דלהאוסרים אין לזכך על הסוכה דאין זה מזבך אלא מנאך, ע"י הקשה המג"א איך יזכך הא הפטור ועושה מקרי הדיוט, וכיון דאינו מחוייב לילך לסוכת חצירו לזכך ללא הטריחה, ואין לך טורח גדול מזה שצריך לעבור בספינה ע"ש, (י) (יא) וע"י כ' אדוני אמ"ו נ"י דאין זה דומה לפטור ועושה דזהו שייך רק ביושב בשעת ירידת הגשם, דבאותה שעה הוא פטור משיבת הסוכה, משא"כ בזה דלא הי' מוטל עליו הטורח לעבור בספינה, אבל אחרי שכבר עבר, אח"כ כשהוא שם

ביאורים

תרל"ט ס"ז ברמ"א שכל הפטור מן הסוכה אינו מקבל עליו שבר ואינו אלא הדיוטות, וברכתו הוי ברכה לבטלה [כמ"ש הט"ז שם ס"ק י"ט], וא"כ מהאי טעמא, דהי' פטור מליכנס לסוכה זו, אינו יכול לברך כמו שאינו יכול לברך על הסוכה כשירדו גשמים, ע"ש, וכן ביאר במחצית השקל שם דברי המג"א הקצרים.

והק' רבינו על קו' המג"א דאין זה דומה לפטור ועושה, דזהו שייך רק ביושב בשעת ירידת הגשם, דבאותה שעה הוא פטור משיבת הסוכה, משא"כ בזה דלא הי' מוטל עליו המצור לעבור בספינה, אבל אחרי שכבר עבר, וכו' וכו' [והוא כסברת רבינו הג"ל לענין כא"א], גם במה שכתב וכו' וכו'.

ז. דאינו מחוייב וכו'. נחסרה כאן שורה, וכך צ"ל: "דאינו מחוייב

ולדעת רוב פוסקים אסור לעבור בספינה אפילו שהנהיגה עכו"ם בשבת ויו"ט. מיהו אם עבר בדיעבד כ' המהר"ש יונה דיכול לברך על הסוכה, ולא מיקרי עבד איסורא שאין מברכין על המצוה (דאין זה מברך אלא מנאך), דבמקום מצוה ואונס ושעת הדחק בדיעבד יש לסמוך על דעת הרשב"ם ורבינו ישעי' שהביאם הב"י או"ח ס"ס ש"ט דלדעתם מותר לעבור בספינה שהנהיגה עכו"ם בשבת ויו"ט.

והק' המג"א ראי לענין לברך, מטעם אחר י"ל שאינו מברך, דהא מבואר בשו"ע ס' תר"מ ס"ד בהג"ה דמי שא"א לו לעשות סוכה לעצמו, ולילך לסוכת חבירו הו"ל טורח גדול לו, פטור הוא מן הסוכה כדן מצטער. וא"כ הבא שצריך לעבור בספינה אין לך טורח גדול מזה וא"כ בכלל פטור הוא כדן מצטער. וקיי"ל בס'י

הערות

לו ללאת חוצה לאכול, ולא דמי לשאלה דנן הנ"ל אי מעשה הכיבוד שיש בו הוצאות להבן בשעת מעשה הוי מלאה או לא, ודו"ק.

(יא) עיין בס' מקראי קודש סוכות ח"א סי' כ"ח (זוין צהר נבי קובץ חידושים על תש"ו רבינו כלן) שם הגאון

חתן בנו שליט"א דדן שנסוכות היכא שאוכל בציחו מחמת גשמים, ובאמצע סעודתו פסקו הגשמים מלירד, דקיי"ל שאין מטריחין אותו להפסיק סעודתו לילך לסוכתו, דאם מחמיר על עצמו והולך לסוכה, יהי' חלוי במחלוקת רבינו והמחנ"ח השקל אם יכול לזכך. דלדעת המחנ"ח השקל כיון שפטור ומחמיר נקרא הדיוט ואינו מזבך על הסוכה. אבל לדעת רבינו, מעשה ההדיוטות כבר עשה במה שהפסיק סעודתו בציחו והלך לסוכה, אבל עכשיו שהוא כבר נמלא בסוכה שפיר חייב לאכול בסוכה ושפיר מזבך עליה ודוק. וע"ש עוד.

ורביק' הכלל דהפטור מן המלאה ועושהו נקרא הדיוט, עיין ט"ו או"ח הל' פסח ס"ס תע"א סק"י, וע"ש מג"א שם לעיל סק"י.

(ט) דכוונת הר"ש יונה וכו'. ע"ש מ"צ ר"ס תרל"ט בשעה"ל בשם החי' אדם ונשמת אדם.

(י) ע"י ביאורים אות ו'. והנה קו' זו של רבינו על פירושו של המחנ"ח השקל בהמג"א, הציגה בנו של רבינו לנרפו כאן, כדמיון לסברת רבינו הקודם, [וגם רבינו הסכים להעתקתו כאן, דהרי ראיה, דכדאינו ממה שהזכיר קו' זו בהמפתח שקידר רבינו בעצמו בסוף הספר (שמלשנו) בכמה מקומות בהמפתח, כגון לסי' קכ"ב, רואים אנו שכתבו רבינו בעצמו יעו"ש, וכ"כ צפ' מאורן של ישראל], ע"ש. וז"ע, דלכאורה אינו מן הדומה, דאפילו אם היינו אומרים דלא כסברת רבינו הנ"ל, ונימא דלמה דקיי"ל כיבוד אב משל אב כשמכבדו משל בן הוי כאינו מלאה ועושה, וכן שהמבזבז יותר מחומש הוי כאינו מלאה ועושה, אפ"ה יש מקום להשגה זו על המחנ"ח השקל, דהכא אחרי שכבר טרח וצא להסוכה ומה שהי' היה ועכשיו שהוא כבר נמלא אכל סוכה שאינו טורח לו עכשיו כודאי חייב הוא לישב בסוכה ועוד אינו מעשה הדיוט דמעשה ההדיוטות כבר עשה, דכודאי אז כבר אסור

אביו ואחיו הגדול הוא מדין כיבוד אב כמ"ש הרמב"ן שם לפי שגנאי להם שיחזרו לחולדותם והם מנערים בזה הרבה ומנהג כל האנשים ליסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם עיי"ש, מזה משמע לכאורה דאינו מחוייב בכיבוד אב לאחר מותו, ולזה ז"ל לחלק דענין שהוא כבוד וגדולה בעצמותו ^ח כמו לומר אבא מארי, דזוה מגזיה כבוד אביו זהו שייך גם לאחר מיתה, אבל כיבוד לעשות נחת רוח לאביו כעין מאכילו ומשקהו למנוע זעירות אביו ומכלל הזה לכבד אשת אביו ואחיו הגדול שהוא ענין נחת רוח לאביו ומניעת זעירות ממנו בזה יש לומר דלא שייך לאחר מיתה ^(י) דלא אכפת להו בזה.

ביאורים

שחייב לשמוע לו בחייו כמו"כ חייב לשמוע לצוואתו לאחר מותו. (בג"ל כוונתו)

י. ס' ר"ע. לכאן צ"ל ס' ר"מ, ובג"ל.

יא. גם מדברי הב"י (ס' שע"ו הג"ל) משמע כן להדיא. במש"כ שם, "ואם אביו מקפיד, אף על פי שאמו עשתה לו צוואה לומר בשבילה (קדיש), כבוד האב קודם לכבוד האם וכו'" עכ"ל (והביאו רבינו לעיל בריש הסימן). דמשמע להדיא שאי לא להקפיד אביו בודאי חייב לשמוע לצוואת האם.

יב. וההיא דהט"ז שם (ס"ק ג') דאינו סותר דבריו הוא רק בפניו וכו'. בס' ר"מ, בהא דפסק השו"ע "אינו מורא וכו' ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו (כלפי אחר החולק על אביו) בפניו אפילו לומר נראין דברי אבא וכו'". והק' הט"ז שם, הא הטור בספרו חולק עם אביו הרא"ש כמה פעמים. ותי' הט"ז דהטור חולק שלא בפניו של הרא"ש. והיינו, דמה דכ' השו"ע כאן לענין האיסור שלא להכריע את דברי אביו שהוא דוקא בפניו, ה"ה הדין שלא יסתור דבריו אינו אלא בפניו אבל שלא בפניו מותר.

ולפ"ז הק' רבינו, דבפשוטו הענין לשמוע לאביו משום דין מורא (כמ"ש רבינו), הוא מענין זה שלא יסתור דבריו. וק', דא"כ לאחר מותו לעולם הוי שלא בפניו ולמה צריך לשמוע להצוואה. ותי' רבינו, דיש חילוק בין סתם חולק עמו בדבר, ובין אינו שומע לצוואתו אליו, דלשומע לצוואתו אליו הוא חיוב טפי, וחייב בזה אפי' שלא בפניו.

בכבוד אשת אביו לאחר מיתת אביו. ועיי' בהרמב"ן בהשגותיו במנין המצוות בעיקר הב' שב' דה"נ אינו מחוייב בכבוד אחיו הגדול אחר מיתת אביו, אף דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול הוא מדין כיבוד אב כמ"ש הרמב"ן שם וכו'. (מבתי"ק, מוכא בהקדמת ספר חידושי רבי עקיבא איגר על מסכת כתובות, (ירושלים עיה"ק תובב"א, תש"ן)), [ועיי' פ"ת ס' ר"מ ס"ק י"ח שהרמב"ם חולק].

ח. כמו לומר אבא מארי וכו', כדאיתא בגמ' קידושין ל"א ע"ב שהזכיר רבינו לעיל, "ת"ד מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו' במותו כיצד, היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו".

והנה החילוק שכתב כאן רבינו הוא חילוק דק, ונראה הכוונה, דיש ב' מיני כיבוד. האחד, הוא הכיבוד השייך לגוף האב עצמו לכבד, כגון הנאת גופו ורוחו. והשני הוא כמו כיבוד של "שמו" ומעמדו של אביו בעולם ובעיני הבריות. ר"ל גדולה בעצמותו. והוה דכתב רבינו, דלאחר מות א"א לעשות כיבוד כמין הראשון, דלא שייך להנות לא גופו ולא רוחו. ולכן לציית לציוויו, שהוא מענין כבוד בזה דיש לרוחו נחת ומניעת זעיר (דצער הוא לחי כשלא שומעין אליו), כל זה לא שייך לאחר מותו. וענין מכבדו במותו לא שייך אלא בכבוד כמין שני הג"ל, שהוא כבוד בעצם כגון שקראו אבא מרי שהוא כבוד בעצם אף שליכא הנאה למת ודוק היטב. ומעתה וכו'.

ז. אף דמשמעות דברי הש"ע (ס' ר"מ ס"ט) דמחוייב לעשות צוואתו לאחר מותו. דסתימת השו"ע שם, דפסק "חייב לכבדו לאחר מותו", משמע דאין חילוק בזה בין בחייו ובין לאחר מותו, וכמו

הערות

איכא דאמרי דלא ידעי, ואיכא דאמרי ידיעי ולא אכפת להו ע"כ.

(יג) ואפשר דהוא בכלל מורא, שצריך לירא שלא לעבד על נואתם וכו'. כקברא זו כתב גם בהמקנה,

קידושין ל"א סע"ב, ח"ל, "נראה בכל דבר שמצווה לו אביו אף בדבר שאין לאביו שום הנאה ממנו שאינו בכלל כיבוד אפי"ה אם

(יז) ענין נחת רוח לאביו ומניעת זעירות ממנו בזה יש לומר דלא שייך לאחר מיתה דלא אכפת להו בזה וכו'.

העיר ידידי הרב הגאון ר' שמואל מאיר הכהן כ"ץ שליט"א, דקברא זו, ולשון זה שכתב רבינו "דלא אכפת להו", הוא עפ"י הגמ' ברכות י"ט ע"א, ד"אמר רבי יצחק כל המספר אחרי המות (פירש"י, בגנותו של מת אחר מיתתו) כאלו מספר אחרי האנן,

דפירושו שאינו סותר לומר אין הדבר כן ואין הלכה כן, דזה ליכא גנאי רק בפניו, אבל שלא לעבור על זוואתו

הוא ענין אחר, ושייך בכל ענין אף שלא בפניו ו"ל דה"ה לאחר מיתה.

הערות

אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראהנה שמה יראה בה דבר מגונה ומתגנה עליו. ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך" ע"כ. והיינו, דמבואר החס דאסור הוא לישא אשה שאינו חפץ בה, ולכן אין לומר כנ"ל, דמה שאמר לו אביו שלא תנשא לאשה זו אינו דבר לעבור על ד"ת, דאפשר לו לקחת אחרת, דשמה רק בזו חפץ ובאחרת לא יחפץ וממילא איסורא הוא, ושפיר הוי טעם דין זה דהרמ"א כההיא דסט"ו וכנ"ל.

ראח"כ כתב הגר"א "ועס"ה זה וכו'". והיינו דשם מבואר הדין "זה שמאכילו ומשקהו משל אב ואם וכו'". וכנראה כוונתו להקשות כיון דקיי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן, א"כ קשה לכאורה, בלא זה דהוי ציווי זה לעבור על ד"ת כנ"ל, בלא"ה הא אין זה משל אב אלא משל בן, שהבן אובד האשה כחפצו. ולזאת תי' הגר"א "וכ"ש צערא דגופא", ר"ל דהכא איירי כשיש להאב בוסה או צער מהשדוך, וזו ודאי נחשב משל אב.

והרמ"א הגר"א "ועוד דלא אמרו אלא מאכילו וכו' דשייך ביה אביה", ר"ל דהוסף להוכיח שכאן איירי באופן שיש להאב בוסה או צער מהשדוך, דאל"כ תיקשי קו' אחריתא. דהנה דעת הגר"א ג"כ דמאות כיבוד אב אינו אלא בדבר שיש להאב ואם הנאה ושייכות בדבר. וכלשון הגמ' והשו"ע דמאכילו וכו'. וא"כ הכא בקתם מוחה לו אביו שלא לישא אשה זו, איזה הנאה או שייכות יש להאב בדבר [כקו' המקנה הנ"ל]. וסביר הגר"א מזה, דע"כ נ"ל כנ"ל, דאיירי בשדוך שיש להאב בוסה או צער מיניה. [והרי, דלא ניתא ל' בחירונו של המקנה, דמ"מ מאות מורא איכא].

והרמ"א הגר"א עוד ע"ז, "ועתוס' ל"ב ב' א' ד"ה ר"י. ונראה לר"י כו'". ר"ל, דהביא רא"י מהמוס' קידושין שם ג"כ ליסוד זה, דנמילתא דלית להאב שום שייכות או הנאה מיניה ליכא חיוב לשמוע להאב. והוא כמה שמסתפקים המוס' שם בשם ר"י, "למ"ד (כיבוד אב) משל בן, אם נודמן לו כיבוד אב ואבדות ענמו ואבדות חבירו כיצד יעשה, אם יעסוק בכבוד אביו הלא אבדות חבירו קודמת כדאמרין באלו מציאות יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל וכו' והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בכבודו, דאל תחזיר בזה לא אכטריך קרא, משמע א"כ דאבדות חבירו קודמת לכיבוד אב ואם, ואם יעסוק באבדות חבירו הרי אבדותו קודמת, דכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון (ב"מ ל: לג). שלך קודם לכל אדם, ואם יעסוק באבדותו הרי כבוד אביו קודם למאן דאמר משל בן, וכתבו המוס', "ונראה לר"י, שיניח כבוד אביו ואבדות חבירו ויעסוק באבדותו, דהא דאמר כיבוד אב קודם היינו דוקא להניח לאביו לעשות רצונו בממונו לפי שזהו גוף הכיבוד אבל באבדותו כיון שאין האב נהנה באבדות ענמה אין הבן חייב להפסיד אבדותו בשביל אביו" עכ"ל. ומבואר מהמוס' כיסוד זה,

אין לבן שום הפסד ממנו זה בכלל מורא, שאם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו, ועי' ביו"ד ס' ר"מ בהגה"ה אם האב מוחה בן לישא איזה אשה שיחפץ בה הבן א"ל לשמוע לו ע"ש, משמע דלדברים אחרים אע"פ שאין לאב הנאה ממנו צריך לשמוע לו" עכ"ל.

וביאור דבריו, דטעם דין זה דהרמ"א דסעי' כ"ה, דאם האב מוחה בן לישא איזה אשה שיחפץ בה שאין צריך לשמוע לו, הוא משום דהוי כאמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מלות עשה וכו' דדין הוא שלא ישמע לו הבן (כדאיכא ביצמות דף ו' וב"מ ל"ב ויו"ד ס' ר"מ סט"ו וסכ"ה). ומשמע דרק משום דהוי כאומר לו לעבור על דברי תורה הוא דאי"ל לשמוע לאביו, אבל בלא"ה ה' חייב לשמוע לאביו אע"פ שהוא רק ציווי בעלמא שלא ישא אשה זו שאין להאב שום הנאה או שייכות בדבר בעלמא. והוקשה להמקנה, מה שייך זה בכלל לחיוב כיבוד אב [דחפס המקנה לפשוט, דדין כיבוד אב הוא דוקא בדבר שיש להאב הנאה או שייכות בדבר כנ"ל]. ולואת הוכיח המקנה דאף שבכה"ג שאין להאב הנאה מהדבר והוא רק ציווי בעלמא ובאמת אין כאן מלות "כיבוד", מ"מ, חייב מטעם "מורא" אביו שלא יסתור דבריו. והוא כסדרת רבינו כאן.

מיהו נראה שהגר"א חולק ע"ז, ולדעתו כל שאין בדבר הנאה ושייכות להאב, בכלל אין כאן חיוב לשמוע אל האב, דהך דהרמ"א שם פ"י הגר"א דר"ל כשיש להאב בוסה מהשדוך, ולהכי ה' שייך לחיוב כיבוד אב אי לאו דהוי דבר של מלוא. דכנלענ"ד ביאור דבריו בביאור הגר"א, כמו שנבאר בעו"ה.

דד"ל הביאור הגר"א שם ס"ק ל"ו, "וכן אם (האב מוחה בן לישא איזו אשה) וכו'. כמ"ש בסט"ו וכמ"ש מ"א א' א"ד בהא וכו' ועס"ה זה וכו' וכ"ש צערא דגופה ועוד דלא אמרו אלא מאכילו כו' דשייך ביה אבדה ועתוס' ל"ב א' ד"ה ר"י. ונראה לר"י כו' וכ"ש לדין כנ"ל ס"ה" עכ"ל.

וכונתו, דנחמילה מבאר טעם דין זה שאין הבן צריך לשמוע לאביו בזה משום דהוי "כמ"ש סט"ו", והיינו דשם נפקק הדין דאם אמר לו אביו לעבור על דברי תורה וכו' לא ישמע לו.

ראח"כ עמד הגר"א, דמגלן שזהו דומה לאמר לו לעבור על ד"ת, הא אין האב אומר לו שלא תנשא כלל, רק מוחה שלא תנשא לאשה זו, ושפיר יכול לקיים מצותו באשה אחרת. ולואת כתב הגר"א "וכמ"ש מ"א א' א"ד בהא וכו'", ר"ל בהא דחנן בקידושין שם "האיש מקדש בו ובשלומו וכו'" ובגמ' שם פריך "השתא בשלומו מקדש בו מיבעיא", ומשני "אמר רב יוסף מלוא בו יותר מבשלומו וכו'", ועוד משני התם "איכא דאמרי בהא איסורא נמי אית בה (אם יכול לקדש בענמו וקידש ע"י שליח בלא לראותה) כדרכי יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב

ולדברינו היא דפרק מי שהי נשוי כחצות (דף
 ז"א ע"ב) מזה על היתומים לפרוע חובת
 אביהן שהוא מדין כיבוד אב אף ללא נזהר כן בפירוש,
 ז"ל שהוא ג"כ ענין כבוד וגדולה דחושש לכבודו שיופרע
 חובותיו, וי"ע עדיף מהיהא דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול

ביאורים

י"ע פרק הכותב (כתובות דף פ"ו) תוס' ד"ה פריעת
 זע"ח וכו' ודוק.
 טו (יד) ומעתה נ"ל לדינא במצוה לבניו דרך נוואה
 ליתן ממון ירושמהם לפלוני כך וכך
 דלריכס לקיים מדין כיבוד אב, ומה דסקלו וטרו

היתומין ואין כופין, כדמוכח וכו', ומעמא וכו' והא דאמר בהגחל
 עצים (ב"ק צ"ד:) הניח להן אביהן פרה ושלית וכל דבר המסויים
 חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן, התם אם לא יהיו מחזירין איכא
 קלון אביהן הלכך חייבין לשלם אבל משום כבוד לחדויה לא וכו'
 עכ"ל ע"ש.
 טו. ד"ה ומעתה וכו'. ולפי הג"ל, דיש חיוב לשמוע לצוואת האב
 לאחר מותו מדין כיבוד או מורא אב, א"כ לדינא במצוה לבניו דרך

יג. ועדיף מזההא דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול. דפטור מזה
 לאחר מיתת האב, כמבואר לעיל.
 יד. ועי' בפרק הכותב (כתובות דף פ"ו) תוס' ד"ה פריעת בע"ח
 וכו' ודוק. וז"ל התוס' שם, "פריעת בע"ח מצוה. בדאיכא אחריות
 נכסים איירי דעלה איתמר מילתיה דרב פפא בערכין, ואפ"ה אין
 נפרעין מנכסי יתומים קמנים דלאו בני מיעבד מצוה נינהו, אבל
 מנכסי יתומין גדולים נפרעין, אבל בדאיכא אחריות נכסים מצוה על

הערות

"להביא גזלות לאביו" דכלא"ה בסתם ציווי בעלמא משמע שאינו
 חייב לשמוע לו. ועי' צביאור הגר"א הג"ל (בליקוטאים) שרמזו מזה
 ג"כ.

ו'לפ"ז א"ש טפי סברת הר"י בהסוגיא ד"ו שם, דבהכשר
 הכיבוד ליכא מצוה, עד דאחאי הנאה לידו לאביו, ודלא
 כפירש"י שם].

והדבר באמת מפורש בחי' הריטב"א יבמות שם, דכשליכא
 להאב הנאה מיניה ליכא חיוב לשמוע לו.

וכל זה הוא דלא כדברי המקנה ודברי רבינו הג"ל דס"ל דאף
 בדבר שאין לאב הנאה או שייכות כלל אכתי יש חיוב לשמוע
 לו משום א"ש אמו ואביו תיראו, וי"ע.

ובאמת ז"ע בספרא דש"י החוס' קידושין והריטב"א יבמות
 והגר"א הג"ל, וכן מכל הראיוות הג"ל דכליכא להאב
 הנאה או שייכות ב"י אינו חייב לשמוע לו, דלמה באמת אין זה
 בכלל חיוב מורא אביו שלא יסחור דבריו, וכמ"ש המקנה ורבינו
 הג"ל.

והנה החוס' ונחיס ז' ע"ב כתבו ג"כ את ספיקת החוס'
 דקידושין ל"ב הג"ל, אך הניחו החוס' שם הדבר בספק.
 ולא פשטוהו כמ"ש החוס' קידושין. וכבר העיר לזה הגר"י על
 הגליון. ואפשר משום דחלקו על החוס' בזה וס"ל דעת המקנה
 ורבינו דגם דכליכא לאב הנאה מיניה חייב הבן לשמוע לו משום
 מורא אביו.

וע"ע חוס' קידושין ל"א ע"ב ד"ה ר' טרפון וכו' מה שהביאו
 מהירושלמי באימיה דר' ישמעאל, דמשמע דר' טרפון של
 אדם, אף בדבר שאינו בעצם דבר של הנאה, וזה כבודו ע"ש, ודוק.
 ועיין שו"ת מהרש"ס ח"ב סי' רכ"ד אות י"ג ואות ט"ו.

(יד) במ"ש רבינו כאן לדון, שבמצוה לבניו ליתן כך וכך ממון
 הירושא לפלוני, דלא צריך לדון מצוה לקיים דברי המת,

דכיבוד אב אינו אלא צוילתא שיש להאב הנאה ושייכות לו, אבל
 בסתם אמר לו אביו שיינת אבדת ענמו אינו צריך לשמוע לו.
 ואף דדברי החוס' הם למ"ד כיבוד אב משל אב (דע"ז כתבו
 שהוא דוקא כשיש להאב הנאה מממון הבן אבל לא בסתם
 הפסד להבן שאין להאב הנאה מיניה), וא"כ אפשר דדוקא להך
 מ"ד אמרינן סברא זו, אבל לאנן דקיי"ל כיבוד אב משל אב, דלמא
 ציווי של האב בדבר שאין בו חסרון כיס להבן חייב לשמוע לו
 אפי' בדבר שאין לו לאב הנאה או שייכות ב"י. לזאת סיים הגר"א,
 "וכ"ש לעידן כנ"ל ס"ה", ר"ל דהסברא להיפך הוא, דאם אפי'
 למ"ד דמחמיר ואומר כיבוד אב משל בן אפי' אינו אלא בדבר
 שיש לו הנאה או שייכות ב"י, כ"ש שכן הוא למ"ד כיבוד אב משל
 אב, ואנן קיי"ל כמ"ד כיבוד אב משל אב בס"ה, ודוק. ע"כ
 ביאור דברי הציאור הגר"א.

ועכ"פ, מתבאר להדיא דעת הגר"א דבדבר שאין להאב הנאה
 או שייכות ב"י אין צריך לשמוע לאביו וולכן ביאר דדינא
 דהרמ"א לענין השידוך דאיירי כיש לו נער בדבר, ודלא כהמקנה],
 וכן הוכיח הגר"א דין זה מדברי החוס' קידושין דל"ב שם. ועי'
 ברכת שמואל ליבמות סי' ג'.

ודקיני הגר"מ שורקין ז"ל, בשיעוריו ליבמות, דייק כעיקר
 מילתא זו מלשון הגמ' יבמות ה' ע"ב "דחניא יכול יהא
 כבוד אב ואם דוחה שבת, ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי
 תשמורו כולכם חייבין בכבודי, מאי לאו דאמר ליה שחוט לי בשל
 לי וכו'", דמשמע דוקא דהכי, בדבר כשחוט לי וכו' שיש לו הנאה
 מיניה שייך הו"א שחייב לשמוע אליו. וכן דייק מרש"י ו' ע"א
 שם ד"ה היעמא דפי' "בבית הקברות להשיב אבדה" עכ"ל,
 דהוסיף רש"י להשיב אבדתו, דאל"כ אלא בסתם ציווי בעלמא
 ליכנס שם שאין להאב הנאה או שייכות ב"י בכלל לא שייך לחיוב
 כאו"א. וכן מחוס' ו' ע"א ד"ה שכן וכו' דכתבו "ומניח
 מלהחזיר אבדה כדי להביא גזלות לאביו", דהולכנו החוס' להוסיף

הפוסקים צדין מצוה לקיים דברי המת שהוא רק במשליש מתחילה לכך, היינו בלשון חנו דהוי רק לשון מתנה, גם נ"מ במצוה לאחד משאר יורשיו דלא שייך דין כבוד אב, גם במצוה לבניו נ"מ, דמשום כיבוד אב לא כפיין להו ומדין מצוה לקיים דברי המת כפיין ^{מז} כדאיתא בפרק השולח (גיטין דף מ' ע"א) ובהר"ן פ"ק דגיטין בסוגיא דמעמד שלשתן.

אולם מפסקת אנכי בזה, די"ל כיון דירשו הממון הוי ממון שלהם ואינן מחוייבים לקיים בזה צוואת אביהם דקיי"ל כיבוד אב משל אב, ואף דבמטלטלי דיחמי מצוה לפרוע חובות אביהם ופירש"י משום כבוד אב, ונוכח מזה כיון דמכח אביהם צא להם הממון לא מקרי

מסתפק אי ממון הירושה חושב ממון משל אב או משל בן

כ"כ של בן, מ"מ יש לומר דדוקא התם שהוא צעירוף טעם דהוי קצת נעילת דלת, אלא דא"כ למאי הוצרכו חוס' פרק הכותב (כתובות דף פ"ו ע"א) ליתן טעם דאין כופין על מטלטלי דיחמי משום דכיבוד אב מ"ע שמחן שברה בצדה [וחה אינו צריך כל כך, עי' חוס' (ב"ב פרק גט פשוט דף י"ע ד) דמכל מקום רשאים הבית דין לכופו על מצוה כבוד אב, ובמטלטלי דיחמי לא מצונו דרשאים הב"ד לכופו] והי' להם ליתן טעם כיון שהוא ממון הבן והוא רק צעירוף קצת נעילת דלת, משום הכי לא כפיין ויש לדחות.

יח (טו) וצל"ע לדינא במצוה לבניו דבר שיש בו חסרון כיס ממון הירושה אם צריכים לקיים

ביאורים

וכו' וכו' גם במצוה לבניו נ"מ וכו', [אלא דבקטע הבא מפסקת אם זהו משל אב או משל בן, כיון דכבר ירשו את הממון, ע"ש].

מז. כדאיתא בפרק השולח וכו'. "כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מי שאמר בשעת מיתתו פלונית שפתי אל ישתעבדו בה לאחר מותי, כופין את היורשים וכותבין לה גט שחרור וכו'".

יז. דף ע"ד. לכאורה צ"ל דף קע"ד. [ולכאורה צ"ל התוס' ב"ב ח' ע"ב, והבאנו דברי התוס' שם לעיל בהערות אות א', ע"ש].

יח. וצל"ע לדינא וכו' אם צריכים לקיים הצוואה וכו'. כאן מסתפק במה דתפס לפשוטו לעיל ב"ה ומעתה וכו'. וספיקת רבינו הוא מה דמסתפק ל' בדיבור הקודם, אם ממון הירושה חשוב משל בן ולא משל אב.

צוואה ליתן ממון ירושתם לפלוני כך וכך, דין הוא דצריכים לקיים מדין כיבוד (או מורא) אב.

אלא דהק' ע"ז רבינו, מהא דשקלו וטרו מן הפוסקים, בכה"ג במצוה ליתן ממון ירושתם לפלוני כך וכך, די"א שהחוב יח' מדין "מצוה לקיים דברי המת" [ע' ב"ב קנ"ו גיטין ט"ו ב']. ודיינו, דלכמה פוסקים אפילו בלשון צוואה ליתא חוב לקיים דבריו אלא במשליש הממון ביד שלישי מתחילה לכך, דמצוה לקיים דברי המת אינו אלא במשליש הממון ביד שלישי מתחילה לכך. וק', בלאו מצוה לקיים דברי המת תיפול משום חוב כיבוד אב.

ותי' דודאי יש ליומר כנ"ל שיש בזה משום מצות כיבוד אב, רק דכוונת הפוסקים הוא להיבא דלא אמר אלא בלשון חנו, דהוי רק לשון מתנה להמקבל ולא בלשון ציווי להבן שיתחייב מדין כיבוד אב [כן נ"ל הכוונה לכאורה]. גם נ"מ במצוה לאחד משאר יורשין

הערות

ככוכ"מ דמי דלמא הא דצויה צוואה בעלמא הי' לפי שמחויבים בניו לקיים צוואתו מדין כיבוד אב ובעומה היה שיקימו. ותי' האמת דוד, דאפשר כיון שהי' מורד במלכות לא הי' חשיב עושה מעשה עמך ולא היו מחויבים בכבודו, ולכן ע"כ דהי' קני צוואה בעלמא משום דדברי שכי"מ וכו' וא"ש ראיית הגמ'. **(טו)** לכאורה יוצא מדברי רבינו כאן חידוש למעשה, שבאמת יש צד ספק גדול אם בכלל יש שום חוקק ל"צוואה" שהניח אדם על מה שמעשה עם ממנו לאחר מותו (דצמעביר חלק מירושת הירושה, הוא דבר שיש בו חסרון כיס להירושה). דאי משום דין מצוה לקיים דברי המת, כבר הביא רבינו דעת כמה ראשונים שאין זה אלא בהושג הממון ביד שלישי מתחילה לכך, וליכא בסתם צוואה. ואי משום חוב כיבוד אב (אפילו כשהירושה הוא בן המחוייב בכיבוד אב) הרי מסתפק רבינו כאן דאפשר זה מקרי משל בן, כיון דירשו אז כבר הוי ממנו

דכלא"ה חייבים משום כיבוד או מורא אב, הק' האמת דוד בזה דאיתא ב"ב קמ"ו ע"א, דלמדין דין דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי מדא"ל ישיעיהו הנביא לחזקיהו לו לבינת צוואה בעלמא, ועוד מאחיתופל דכתיב ויזו לביתו צוואה בעלמא. והשתא לדברי רבינו מה ראי' היא דדברי שכי"מ ככוכ"מ דמי, דלמא שאני התם דצויה לבניהם ולהכי קני צוואה בעלמא, שמחוייבים מדין כיבוד אב.

וכ' האמת דוד, דבעלמא מחזקיהו ניחא, דחזקיהו לא היו לו בנים באותה שעה, כדאמרין בגמרא שלא עסק אז בפריה ורביה לפי שראה צרה"ק שעמיד ללאת ממנו מנשה, וא"כ י"ל דע"כ שצויה לביתו שאינם בניו שאינם חייבים בכבודו וא"ש ראי' הגמ' לדין דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי. אבל מאחיתופל קשה כנ"ל, דהא באמת היו לו בנים, וכדאיתא בגמ' ב"ב שם, ג' דברים צויה אחיתופל את בניו וכו', וא"כ מנ"ל מאחיתופל דדברי שכי"מ

הזוואה, וזה היא דהניח להם ריבית דבר מסוים, (טז) וכל דהתם הו' זילתא לאציו, אצל מדין כיבוד י"ל ללא מחייבי ונ"ע.

עכ"פ זנ"ד אין בית מיחוש והצרירה ציד הבן לעשות כפי שיראה, כנלענ"ד: ידידו עקיבא גינו מא"ש

ביאורים

י"ב. והיה דהניח להם ריבית דבר מסוים. בב"ק צ"ד ע"ב, דחייבין להחזיר מפני כבוד אביהם. ואע"פ שכבר ירשו אותו, ויש לרבינו צד שזה נחשב משל בן (כיון דכבר ירשו הממון כנ"ל), וא"כ למה חייבים בכבוד אב משל בן. ותי' רבינו, דהתם הו' זילתא לאביו (דברבר מסוים הכל

רואים שלקח רבית). וחידוש רבינו בזה דאף דקיי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן, מ"מ זהו רק לענין "כיבוד", אבל לענין "זילתא" דהיינו בזיון וקלון האב חמיר הוא מפי אשר מחוייבים הבן בזה אף בממון עצמו משל בן. [ולא ביאר רבינו מקור ושעם להחילוק, ויש לפלפל קצת (ועי' בהערות אות ט"ז)].

הערות

ואינו חייב לכבד אציו בממון שלו כדקיי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן. ורבינו הניח ספק זה צ"ע.

אבל לכאורה דיהי' משום זה ספק מצוה דאורייתא דכיבוד אב ויהי' ספק דאורייתא לחומרא. אך אפשר כיון שהוא ספק צהולת ממון הבן, יהי' הדין המוציא מחזירו עליו הראי', כיון שאז יהי' הבן מוחזק בהירושה.

וצ"ע, דבחו"מ סי' רפ"א מבואר שצריך לשמוע לזוואה אם נאמרה בלשון מתנה וכדו' שאין זו משום מתנה על מה שכתוב בתורה קדר הנחלה, יעו"ש, [וע"ש בסי' רפ"ב דאף דבדיעבד מהני זוואה כנ"ל, מ"מ אין רוח חכמים נוחה הימנו במי שהעביר ירושה מסדר הכתוב בתורה, ע"ש ועי' בס' נחלת שבעה ואכ"מ]. וק' לדברי רבינו צ"ד ספיקו הנ"ל שאין כאן משום כיבוד אב ולא משום מצוה לקיים דברי המת, אך מבינים הדינים המפורשים שם בזה ודו"ק.

ואם כי דאף לנ"ד זה, דממון ירושה הו' משל בן, וליכא "חיווב" לשמוע, מ"מ השומעין מקיימים זה "מצוה" כיבוד אב, וכמ"ש רבינו לעיל בד"ה ומה דכתב וכו', דאף למ"ד כיבוד אב משל אב מ"מ בודאי יש קיום מצוה גמורה כשמכבדו בממון הבן. אבל אין זה מספיק ליישב קושינו למה חייב לשמוע לזוואה המבואר בחו"מ סי' ר"פ שם.

וידידי הרה"ג ר' גרשון נפתלי שפיגל שליט"א העירני למ"ש בשר"ת אחיעזר [ח"ג סי' ל"ד ול"ה] בענין אם צריכים לשמוע לזוואה. וע"ש מ"ש בסי' ל"ד בד"ה ובג"ד וכו' דכיון דכמה ראשונים ס"ל דמצוה לקיים דברי המת הוא גם בלא הושלש מתחלה לשם כך יש לצדד לחומרא בזה. ויש להעיר, דמדברי רבינו כאן שמסתפק בספיקתו לדינא בזה לכאורה דחופס לדינא שאין כאן משום מצוה לקיים דברי המת, ולכא"ו משום דפסק כהשי' דאין מצוה לקיים דברי המת אלא בהושלש מתחילה לכך (כמו שהביא שיטתם לעיל בד"ה ומעתה נ"ל וכו') ודו"ק, וע"ע בלשון הנוב"י מהדו"ת חאה"ע סי' מ"ה (הובא אצלנו לעיל אות ה') בזה ודו"ק. [וע"ש באחיעזר מה שדן דביורשים קטנים דלאו בני

מיעבד מצוה נינהו בלא"ה אין עליהם החיווב דמצוה לקיים דברי המת, יעו"ש]. וע"ע שו"ת מהרש"ס ח"ב סי' קכ"ד בענין זה דאם צריך לשמוע לזוואה, ע"ש חילוקים אם הי' בקנין או לא, וע"ש אות ט"ו ואילך בדברי רבינו כאן.

ובעיקר חקירת רבינו כאן (אם ממון הירושה חשוב משל בן או משל אב) לכאורה יש להביא כדמות רא' מהא דאמרין בצבורות ל"ד ב' בדין המטיל מוס בצבור בהמה טהורה דקנסין לי' לאסרו, דמיעביא להו אי מת האב שהטיל המוס מי קנסין בנו לאסרו בצבור זה שירש. וכן לענין המוכר עבדו לעכו"ם דקנסין לי' לפדותו עד עשרה בדמיו דמי קנסין בנו אחריו, וכן במכור מלאכתו למועד דקנסין לי' מי קנסין בנו אחריו, ומסקין החם שלא קנסין הבן אחריו, ע"ש. ולכאורה אפשר לומר שהענין חלוי בזה, דאי ממון הירושה חשוב ממנו של אב יש לקיים צ"י הקנסא, ואי חשוב ממון משל בן אין מקום לקנוס הבן דלא עבד מידי. אך בפשוט יש להשיב, דהתם מיעביא להו לענין "קנסא" דרבנן, דבהא איכא למימר שכלל קנסס הי' גם על הבן דבהכי מיקנים האב שרונה בירושת בנו, א"נ דוקא לענין קנסא אמרו שלא נקנסו לבן שלא עבד מידי. אבל הכא הו' שאלה בדאורייתא, דמדלא' יש חיווב כיבוד אב בממון משל אב ובהא חקר רבינו אי קיים חיווב זה עוד בממון זה לאחר הירושה או לא.

(טז) במ"ש רבינו, דאפי' למ"ד כיבוד אב משל אב מ"מ בזילתא לאציו י"ל דחייב אף בממון של בן, הק' הנ"מ דוד א"כ מאי רא' אייתי הש"ס בקידושין ל"ב ע"א למ"ד דכיבוד אב משל בן מהא ד"שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם, אמר להם כדי שיטול ארנקו ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו", והא לדברי רבינו יש להשיב על רא' זו, דלעולם כיבוד אב משל אב ואפי' גם בורק ארנקו אינו מכלימו, דלהכליתו זהו זילתא, ולדברי רבינו בזילתא לכ"ע חייב הבן גם בחסרון ממון הבן, ומאי רא' אייתי הש"ס, ומשמע דאין לחלק בין כבוד זילתא, ודלא כמ"ש רבינו, והניחו הנ"מ דוד צ"ע. וע"ש עוד בענין: